

Міністерство закордонних справ

Адреса: 1018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб

Адреса: 01196, м. Київ, пл. Лесі Українки 1

Міністерство юстиції України

Адреса: 01001 м. Київ, вул. Городецького, 13

Міністерство соціальної політики

Адреса: 01601 м. Київ, вул. Еспланадна, 8/10

Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин та міжнародних відносин

Адреса: 01008, м. Київ, вул. Грушевського, 5

Адміністрація Президента України

Адреса: 01220, м. Київ, вул. Банкова, 11

Громадська спілка «Українська Гельсінська спілка з прав людини»

Адреса: 02000, м. Київ, вул. Фролівська, 3/34

ЗВЕРНЕННЯ

19 грудня 2017 року Генеральна Асамблея ООН схвалила резолюцію № A/RES/72/190 «Положення у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна», якою засудила «порушення, обмеження прав людини, дискримінаційні заходи і практику щодо жителів тимчасово окупованого Криму, в тому числі кримських татар, а також українців і осіб, що належать до інших етнічних і релігійних груп, з боку російської окупаційної влади». Крім того, держави-члени ООН засудили «незаконне встановлення Російською Федерацією законів, юрисдикції і управління в окупованому Криму». Резолюція закликала Російську Федерацію дотримуватися «зобов'язання за міжнародним правом щодо поваги законів, що діяли в Криму до окупації».

Разом з тим, Генеральна Асамблея підтримала зусилля України з підтримки економічних, фінансових, політичних, соціальних, інформаційних, культурних та інших зав'язків зі своїми громадянами в окупованому Криму, з тим щоб полегшити їм доступ до демократичних процесів, економічних можливостей і об'єктивної інформації (*пункт 6 Резолюції*).

Агресивна політика Російської Федерації є причиною системних та масових порушень прав людини в Криму. Однак стан збройного конфлікту, тривала окупація та анексія Кримського півострову не є підставою для повного звільнення держави Україна від відповідальності перед своїми громадянами за дотримання прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь.

Ми вітаємо зусилля України щодо підтримки та захисту прав політичних в'язнів, правову та адвокаційну роботу, спрямовану на захист населення окупованих територій.

Проте моніторингова, інформаційна, аналітична та юридична діяльність наших організацій дає підстави стверджувати, що Уряд України вживає недостатніх зусиль для

подолання порушень прав людини на тимчасово окупованій території України, а також для підтримки правових, культурних, економічних та інших зв'язків з населенням Криму.

Свідченням цього є цілий ряд юридичних прогалин, колізій та дискримінаційних положень в чинному законодавстві, які залишаються поза увагою Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади.

(1) Громадяни України, які проживають на території АР Крим та міста Севастополь, на рівні Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» в цілях виконання податкових та митних зобов'язань визнаються *нерезидентами* та *не можуть користуватися банківськими послугами та іншими фінансовими операціями* на материковій частині території України, що спричиняє дискримінацію осіб за ознакою місця проживання. Такий підхід є неприйнятним, порушує норми Конституції України та Європейської Конвенції з прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ), а також міжнародні стандарти ООН. Переконані, що уряд та парламент мають негайно ініціювати процедуру виключення (скасування) даної норми.

(2) Громадяни України з окупованих територій систематично стикаються з рядом *труднощів в сфері паспортизації*. Існуюча процедура є складною та обтяжливою для мешканців Криму та потребує змін з урахуванням факту окупації. Особливо гострою є проблема встановлення особи для громадян України, яким виповнилось 18 років і які вперше отримують свій паспорт, оскільки в них часто відсутні будь-які інші документи з фотографією та немає даних про таких громадян в державних реєстрах. Забезпечення ж присутності свідків для встановлення в суді особи, яка мешкає на окупованих територіях, зазвичай пов'язане зі значними витратами. Поточна ситуація може призвести в найближчі роки до існування сотень тисяч кримчан - громадян України, позбавлених документу, що засвідчує особу та українське громадянство, які позбавлені самої можливості отримати такий документ. Ефективними кроками для оптимізації процедур у сфері паспортизації для жителів окупованого півострову вбачаються:

- збільшення кількості співробітників Державної міграційної служби (ДМС) у наближених населених пунктах до тимчасово окупованих територій;
- розроблення механізму видачі документів, що посвідчують особу, через консульства України в РФ для осіб, які загубили свій паспорт громадянина України на території Криму, та лібералізація законодавства щодо притягнення до відповідальності за незаконний перетин кордону особами в таких випадках;
- скасування норм щодо відповідальності за несвоєчасне отримання паспортів громадянина України мешканцями окупованих територій;
- запровадження спрощеної судової процедури встановлення особи для мешканців окупованих територій, у випадку відсутності достатніх доказів, які підтверджують особу (доступної в будь-якому суді загальної юрисдикції без сплати судового збору).

(3) Значна кількість кримчан стали *жертвами політично мотивованих переслідувань* та грубих порушень прав людини. Щонайменше 60 українців незаконно засуджені російською окупаційною владою та відбувають покарання в Криму та за його межами, не маючи при цьому ефективних засобів правового захисту, а їхні родини несуть значні майнові збитки та немайнові втрати. В світлі Основних принципів і керівних положень ООН, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм у сфері прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (*Резолюція ООН від 25 липня 2005 року*) Україна має розробити та затвердити нормативно-правові акти, які гарантували б цим особам правовий та соціальний захист, визначали їх правовий статус як жертв грубих порушень міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права. Це ж стосується осіб, які були викрадені чи зникли безвісті у випадках, до яких причетні окупаційні органи влади чи органи влади РФ.

Бездіяльність та зволікання у вирішенні цих проблем можуть завдати негативних наслідків для громадян України, що перебувають в окупації, та іміджу країни на міжнародному рівні.

(4) **Персональні дані внутрішньо переміщених осіб** з Криму, якими володіють різні державні органи, недостатньо захищені. Органи державної влади та місцевого самоврядування досить часто допускають втручання в особисте життя осіб, що перемістились з Криму, шляхом незаконного поширення їх персональних даних, в тому числі до органів та установ Російської Федерації. Так, протягом 2014 – 2018 рр. органи Пенсійного фонду України незаконно направляють інформаційні запити до органів окупаційної влади Криму через територіальні органи Пенсійного фонду Російської Федерації. Внаслідок таких незаконних дій значна кількість персональних даних кримчан була передана стороні збройного конфлікту. Такі свавільні дії вчиняються органами Пенсійного фонду України без правових підстав та урахування безпеки внутрішньо переміщених осіб. Крім того, надсилання таких запитів спричиняє затримку у виплаті соціальної допомоги та пенсій переміщеним громадянам України на період від трьох місяців до двох років, що в свою чергу завдає шкоди праву на мирне володіння майном. Зважаючи на ці факти, існує необхідність в оперативному реагуванні уряду для припинення незаконно правозастосовної практики його підпорядкованих структур.

(5) Незважаючи на закріплене Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» право переміщених осіб вільно **евакуювати своє особисте рухоме майно** з невідконтрольної (окупованої) території, кримчани залишаються досить обмеженими в його реалізації. Причиною цього є прогалини в національному митному законодавстві, яке абсолютно неадаптоване до міжнародних стандартів захисту внутрішньо переміщених осіб. Навіть після скасування та визнання нечинним пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 року № 1035 «Про обмеження поставок окремих товарів (робіт, послуг) з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію», існують законодавчі та правозастосовні перепони у перевезенні через пункти в'їзду/виїзду з окупованої території рухомого майна (домашніх тварин, власних витворів мистецтва тощо). Вказане свідчить про необхідність перегляду урядом України митного законодавства та політики щодо тимчасово окупованої території та впровадження більш ліберальних процедур перетину громадянами лінії розмежування з особистим рухомим майном.

(6) Чинна **процедура встановлення фактів народження/смерті осіб на тимчасово окупованих територіях** не відповідає реальним викликам та потребам жителів цих територій. Існуюча судова процедура встановлення цих фактів є надто обтяжливою як для самих жителів АРК та міста Севастополь, так і для системи правосуддя в цілому. Заінтересовані особи у встановленні цих фактів потрапляють у відверто нерівне становище порівняно з іншими громадянами України, що призводить до дискримінації цих осіб у користуванні правами, закріпленими ЄКПЛ та Конституцією України. Натомість, існують обґрунтовані підстави впровадити адміністративну процедуру встановлення фактів народження або смерті на тимчасово окупованій території. Крім того, тисячі кримчан не мають можливості встановити факти, що мають юридичне значення (в тому числі, факт працевлаштування та періоду роботи до окупації, проживання на момент окупації, лікування, відбування покарання тощо) виключно через пряму вказівку в Законі України «Про забезпечення прав і свобод на тимчасово окупованій території України». Однак, як свідчить практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та Міжнародного суду ООН, право держави не визнавати акти фактичної влади на певній території не є абсолютним. Така свобода закінчується там, де починається порушення прав людини, закріплених у міжнародному гуманітарному праві та міжнародному праві прав людини. А тому необхідно сформулювати стратегію державної політики в частині прийняття інформації з документів, виданих окупаційною владою, а також ведення обліку таких документів.

(7) Внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території дотепер **позбавлені права голосу** на місцевих виборах, хоча вони проживають у відповідних територіальних громадах згідно з довідкою про присвоєння статусу внутрішньо переміщеної особи (ВПО). У 2017 році ЄСПЛ комунікував скарги до України, які були подані заявниками через їх дискримінацію з боку держави за ознакою належності до групи внутрішньо переміщених осіб (*заяви 24919/16 та 28658/16, комунікація від 28 серпня 2017 року*). Вважаємо необхідним врегулювати це питання та забезпечити реалізацію виборчих прав переселенцями.

(8) Спрощений **доступ кримчан до освіти**, на жаль, залишається здебільшого декларацією. Несистемна робота урядових інституцій призвела до зменшення кількості кримчан, які бажають навчатися в українських ВНЗ. Незважаючи на позитивне рішення про виділення освітніх квот на навчання для вступників з окупованої території, уряд не звернув уваги на проблеми тих кримчан, що переводяться з навчальних закладів, створених окупаційною владою. Освітня система не розглядає цих осіб як таких, що вступають до вишів вперше, а тому вони позбавляються квоти на безоплатне навчання, що в свою чергу підриває їхню довіру до України. Соціальна політика уряду, спрямована на державну підтримку студентів, що мають статус ВПО, не здатна заохотити молодь навчатися в Україні, оскільки задекларовані в Законі України «Про вищу освіту» (*частина 17 статті 44 Закону*) права на безоплатний гуртожиток, кредитування, часткову або повну оплату навчання не мають механізму їх реалізації. Уряд ігнорує прийняття відповідних порядків надання цих гарантій, а прийнятий ним порядок надання гуртожитків є по суті дискримінаційним та не відповідає ідеям та завданням Закону України № 425 від 14.05.2015 року (*яким були внесені відповідні зміни до освітнього законодавства з метою надання державної цільової підтримки дітям, що мають статус ВПО*). Крім того, досі право мешканців Криму на отримання безкоштовної загальної середньої освіти реалізується або через недієву систему (дистанційна освіта) або через самостійне навчання (екстернат), де держава виконує тільки контролюючу функцію (державна атестація), не розроблені й не затверджені навчальні програми для он-лайн курсів. Досі існують суттєві проблеми й із отриманням кримськими випускниками вищої освіти в українських ВНЗ. Так, прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» за фактом ліквідувало Порядок прийому для здобуття вищої та професійно-технічної освіти через «Центри Крим-Україна», який надавав можливості вступу в ВНЗ за спрощеною процедурою, та створило порядок прийому осіб з Криму на навчання лише до обмеженого кола вищих навчальних закладів. Це суперечить ч. 12 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», створює дискримінацію та освітню резервацію для кримчан, що в тому числі не сприяє їх реінтеграції.

(9) Питання визнання статусу осіб, що **відбули покарання та звільнилися з місць позбавлення волі на окупованих територіях**, до сьогодні не вирішено. Такі особи після звільнення залишаються один на один із усіма побутовими та соціальними проблемами, не маючи при цьому жодних гарантій та правового статусу в рамках правового поля України. Ресоціалізація та адаптація цих осіб в суспільстві перебуває під загрозою. Крім того, залишається невизначеним факт відбуття ними призначеного покарання, а окремі проекти законодавчих ініціатив в цьому напрямі викликають обґрунтоване занепокоєння через норми, які потенційно можуть призвести до масштабних грубих порушень прав людини. Вирішення цих питань мають стати одним із нагальних завдань уряду.

(10) Вдосконалення та змін потребує й існуючий в Україні **порядок в'їзду/виїзду з Криму**, що врегульований Постановою Кабінету Міністрів України №367 від 4 червня 2015 року. З огляду на припинення з грудня 2014 року будь-якого транспортного сполучення з Кримом, прийняття цього порядку завдало ще одного відчутного удару по можливості для українців відвідувати півострів та підтримувати зв'язки з його мешканцями, а також суттєво ускладнює на території півострова легальну роботу іноземних адвокатів, правозахисників і

журналістів. Зокрема, чинна процедура не дає можливості подавати звернення про отримання спеціального дозволу для в'їзду в Крим з-за кордону, через дипломатичні представництва України, відсутня можливість для іноземців подавати документи іншою мовою, крім української, а також отримувати багаторазові дозволи для в'їзду в Крим. На практиці отримання дозволу займає від трьох тижнів часу, потребує кількох візитів до України та відповідних ресурсів і є суттєвою перешкодою для здійснення правозахисної роботи на Кримському півострові. Крім того, потребує зміни сам принцип надання дозволів на в'їзд до Криму для правозахисників, адвокатів та журналістів – з дозвільного на повідомний.

З огляду на викладене в листі, просимо Вас вжити невідкладних заходів щодо усунення дискримінації та порушень прав людини кримчан, які спричинені окремими діями української влади, та вирішити питання, викладені в даному зверненні.

Закликаємо державу Україна до розробки та впровадження із залученням експертів, науковців, неурядових організацій державної політики, орієнтованої на людину, з метою відновлення та підтримки правових зв'язків з населенням окупованого Криму. А також забезпечення заснованої на законі стратегії та політик щодо регулювання всіх сфер життя населення під час та після відновлення контролю України над окупованими територіями, визначення та встановлення правових засад політичної, кримінальної та інших форм відповідальності осіб, які вчиняли воєнні злочини чи злочини проти людяності, сприяли окупації, а також були залучені в діяльність органів окупаційної влади.

У відповідь на даний лист просимо повідомити про конкретні вжиті або заплановані заходи, спрямовані на підтримку економічних, фінансових, політичних, соціальних, інформаційних, культурних та інших зав'язків з мешканцями тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополь.

Письмову відповідь просимо направити на адресу: *УГСПЛ, а/с 100, м. Київ. 04071.*

19 січня 2018 року

**Виконавчий директор
Української Гельсінської спілки з прав людини
Олександр ПАВЛІЧЕНКО**

**Голова правління
Центру інформації про права людини
Тетяна ПЕЧОНЧИК**

**Голова правління
Кримської правозахисної групи
Ольга СКРИПНИК**

**Голова правління
громадської організації «КримSOS»
Таміла ТАШЕВА**